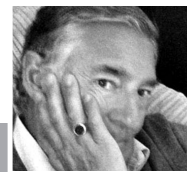

Sárközy Péter

Itália varázsa

Szauder József olasz esszéi

Sárközy Péter
(1945, Budapest)
egyetemi tanár, Márton Áron-
és Faludi Ferenc-díjas

Minden bizonnyal az italománok, azaz, Itália megszállott szerelmesei számára a 2019. karácsonyi könyvvásár egyik legszebb ajándéka a második világháború utáni korszak egyik legjelentősebb irodalomtörténésze, Szauder József itáliai esszéinek szép, metszetekkel és fotókkal illusztrált újrakiadása volt.¹

Szauder Józsefet (1917–1975) a magyar irodalomtörténészek elsősorban a magyar és az európai felvilágosodás, valamint a romantika irodalmának kutatójaként, alapvető monográfiák, tanulmánykötetek szerzőjeként, Kazinczy és Kölcsey művei szövegkiadásainak szerkesztőjeként ismerik, csak az italianisták és volt tanítványai tudják, hogy egyúttal a magyar italianisztika nemzetközileg elismert tudósa is volt. Magyar–olasz szakos egyetemi tanulmányait követően, előbb gimnáziumi tanár, majd az Eötvös Collegium olasz nyelv és irodalomtörténet tanára lett. Zambra Alajos 1947-ben bekövetkezett halálát követően két éven át vezette a Pázmány Péter Tudományegyetem olasz tanszékét. 1949-ben, miután Kardos Tibort, a Római Magyar Akadémia igazgatóját kinevezték az ELTE olasz tanszékére tanszékvezető egyetemi tanárnak, Szauder Józsefet áthelyezték a Waldapfel József által vezetett 18. századi magyar irodalomtörténeti tanszékre, majd az Országos Széchényi Könyvtárba. Ennek a döntésnek következtében lett az italianistának indult Szauder Józsefből a magyar 18. és 19. század, a felvilágosodás és romantika irodal-

mának, Bessenyei, Csokonai, Kazinczy, Kölcsey életművének kutatója, jelentős monográfiák szerzője. 1956-ban a szintén magyar–olasz szakos végzettségű Klaniczay Tiborral együtt részt vett a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Intézetének létrehozásában, amelynek haláláig tudományos főmunkatársa és az Irodalomtörténeti Közlemények főszerkesztője volt. Intézeti munkája mellett 1961 és 1966 között a Szegedi Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára volt. 1970-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választották.

A Magyar Tudományos Akadémia tudományos főmunkatársaként lehetősége nyílt arra, hogy folytassa olasz irodalmi kutatásait. Ettől kezdve részt tudott venni a Nemzetközi Italianisztikai Társaság kongresszusain, ahol rendszeresen tartott előadásokat a 18–19. századi magyar–olasz irodalmi kapcsolatok kérdéseiről, így visszafoglalta helyét a nemzetközi tudományos életben.² 1959-ben, tíz év után ismét négyhónapos tanulmányútra mehetett Rómába, majd 1963-ban a Szépirodalmi Kiadó megjelentette a negyvenes években írt, különböző folyóiratokban és tanulmánykötetekben közölt és újabb, még kiadatlan olasz irodalmi

1 Szauder József: *Itália arcai. (Képekben és gondolatokban)* Kossuth Kiadó, Budapest, 2019.

2 Szauder József italianista munkásságáról lásd: Sárközy Péter: *Szauder József magyar–olasz tanulmányainak mérlege*. In.: Szauder József: *Magyar irodalom – olasz irodalom*. Szerk.: Sárközy Péter, Argumentum Kiadó, Budapest, 2013.; Uő: *Itália vonzásában*. Nap Kiadó, Budapest, 2014. 317–335.

tanulmányait, valamint egy esszékötetet európai és olaszországi úti élményeiről.³ 1967-ben tért vissza főállásban az Irodalomtudományi Intézet osztályvezetőjének, majd 1970-ben Balázs Jánost követve kinevezést kapott a Római La Sapienza Tudományegyetem 1965-ben újralétesített magyar tanszékére.

Szaunder József életének utolsó öt esztendejét szeretett városában, Rómában töltötte. Igaz, rossz körülmények között kellett élnie, hiszen az otthonról kapott „vendég-professzori” kiküldetés valójában csak szerződéses tanári megbízást jelentett. Így egyedüli oktatóként nemcsak a magyar irodalomtörténeti órákat kellett megtartania, hanem lektor híján a magyar nyelv-órákat is. Szerény fizetéséből kellett lakást bérelnie, és eltartania családját. Ugyanakkor ez az öt év mégis a boldogságot jelentette számára, hiszen álmai városában élhetett, okos olasz fiataloknak taníthatott magyar nyelvet és irodalmat, és folytathatta összehasonlító irodalomtörténeti kutatásait.⁴ Mivel még a hazatérését követő nyáron meghalt, hirtelen halála miatt római kutatómunkájának eredményeit nem tudta összegezni és befejezni. Az elkészült tanulmányokat felesége és munkatársa, az olasz-művészettörténet szakos tanár, Szaunder (Kovács) Mária szerkesztette kötetbe és adta ki, majd ő is viszonylag fiatalon követte szeretett férjét.⁵

3 Szaunder József: *Olasz irodalom – magyar irodalom*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1963.; *Ciprus és obeliszok*, Uo., 1963.

4 Szaunder József ez idő alatt írt olasz tanulmányainak magyar fordítását a korábban már magyarul megjelent olasz irodalmi és kapcsolattörténeti tanulmányaival együtt jelentette meg az Argumentum Kiadó, fia, Dr. Szaunder Ipoly támogatásával (jelen tanulmány szerzőjének szerkesztésében, fordításával és utószavával): Szaunder József: *Magyar irodalom – olasz irodalom*. Szerk.: Sárközy Péter, Argumentum Kiadó, Budapest, 2013.

5 Szaunder Mária részt vett a Szaunder József által szerkesztett *Kölcsey Összes művei* (1960), *Kiadatlan írásai* (1960), *Kazinczy Ferenc Válogatott művei* (1960) és

A felesége által szerkesztett posztumusz kötetek közül az első egy olasz esszékötet volt. Az Itáliáról szóló írások egy része a francia-, cseh- és lengyelországi úti élményeivel együtt már megjelent 1963-ben *Ciprus és obeliszok* című kötetében.⁶ Ennek a kötetnek olasz esszéit a szerkesztő az 1970–75 között készült írásokkal kibővítve, *Kövek és könyvek* címmel jelentette meg, 1977-ben. Az így megszerkesztett kötet alapján az olvasók meggyőződhetnek arról, hogy a szerző a 20. századi magyar kultúra Itália vonzásában alkotó értelmiségei közé tartozik, akik, mint Péterfy Jenő, Riedl Frigyes, Elek Artúr, majd Szerb Antal és Cs. Szabó László az úgynevezett „italo-mánia” hatása alatt alkották műveiket.⁷

Szaunder József ismerte, olvasta elődeinek munkáit, de ő tulajdonképpen nem esszékötet, hanem igazi kultúrtörténeti tanulmányokat írt esszé formában az olasz tájakról, városokról, a régi korok műalkotásairól. Középről ismerte Petrarca tenger és az Alpok övezte szép Itáliáját (*il bel paese, ch’Appenin parte, e ’l mar circonda et l’Alpe*, CXLVI.⁸), annak történelmét, irodalmát,

a *Fogságom naplója* (1976) filológiai jegyzeteinek elkészítésében. Férje halála után az új tanulmányokkal kibővítve megszerkesztette és kiadta Szaunder József három tanulmánykötetét *Kövek és könyvek* (Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1977); *Az éj és a csillagok; Tavaszi és őszi utazások* (Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980).

6 Szaunder József: *Ciprus és obeliszok. Cseh, francia, lengyel és olasz városokról és tájakról*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1963.

7 Babits Mihály 1908-ban írta Juhász Gyulának első olaszországi útja után: „mint látod, italomániában szenvedek, és egyre Dantét idézem”. A Nyugat körének Itália-könyvei: Szerb Antal: *A harmadik torony*. 1936.; *Utazás és holdvilág*. 1937.; Fenyő Miksa: *Ami az Odyszeiából kimaradt*. München, 1963.; Genthon István: *Római napló*. 1973.; Cs. Szabó László: *Római Muzsika*. München, 1970.; Magvető, Budapest, 1983. Vö.: Sárközy Péter: *Róma mindannyiunk közös hazája. Róma magyar emlékei, magyarok emlékei Rómáról*. Romanika, 2010.

8 Petrarca 146. szonettjének utolsó sorait Simon Gyula így fordította magyarra: „de ha négy égtáj

művészeit és városait, és ezekről igen nagy pontossággal, szaktanulmányoknak is megfelelő esszéket írt. Igen nagy művészi érzékkel írt Itália-esszéi olvasmányosságuk mellett mindenekelőtt azt célozzák, hogy „megláttassák” azokat a városokat, városrészleteket, tereket és palotákat, szökőkutakat és obeliszkeket, olyan műalkotásokat, szobrokat és festményeket, amelyeket a műveltebb Itália-utazók sem mindig vesznek észre. Igazi humanistaként leírja és bemutatja az ott élő emberek hétköznapi életét, gondolkodásmódját.

A *Kövek és könyvek* első része (*Róma felé*) a korábbi, 1959. évi tanulmányútját követően írt esszéit tartalmazza, ezekhez Szauder Mária, a kötet szerkesztője két új írást illesztett (*Urbinoi álom, Feronia istennő forrásánál Narniban, Janus Pannoniusszal*), amelyeket férje római tanársága idején írt. Az első esszé (*Belépés Itáliába*) kezdete igazi művelődéstörténeti tanulmány a világ- és a magyar irodalom nagy utazóinak Itáliába vezető főbb útvonalairól, amelyeknek három fő iránya volt: Franciaország felől, Nizza és Ventimiglia irányából, a Brenner hágóin keresztül, illetve a 19. század fordulójától vonaton, a Karsztokon át, Fiume és Trieszt felé. Az írás második fele személyes jellegű: azt a két utat írja le igen szemléletesen, ahogyan a második világháborút követően, 1947-ben, majd az 1956-os forradalom után az ismét romokban heverő Magyarországról csak megaláztatások során át lehetett egy magyar utazónak belépnie Itáliába. Ott a hideg és sűrű, barátságtalan Európa után, Verona és Firenze között kisütött a nap, és a megalázott, átfázott utazók szívébe beköltözött az a boldogság, amelyet Itália tud nyújtani mindannyiunk számára: „Brenner, a tél s a háború lidérce nyolc óra alatt szertefoszlott, Róma felé megszületett

bennünk a nyár s a béke”. 1959-ben, három évvel a forradalom után, az útlevelek ellenőrzésekor, amikor az olasz vasutas megtudja, hogy Magyarországról jön, felkiált: „Na, végre: Finalmente!” Ehhez Szauder magában hozzáfűzte: „Finalmente mondom én is...”. Tíz évi elzártság után ismét megérkezett Itáliába.

A bevezető tanulmányt 1959-ben írt városképek követik az őszi Velencéről (*Lagúnák városa ősszel*), a tornyok városáról, San Gimignano-ról; az umbriai Gubbioról; az ideális városról, Urbino-ról; Néro Róma melletti kikötővárosáról, (a szövetségesek partraszállása során teljesen elpusztított, majd „modern” stílusban újjáépített) Anzióról; és a vele egybenőtt Nettunóról, ahol Balassi „magyar” (nevű) kortársa, Antonio Ongaro írta tengeren játszódó szép olasz „halászbátort” (*Alceo, 1582*).⁹

Már ezeket az esszéket olvasva is megállapíthatjuk, hogy írójuk mindent tud Itáliáról, közelről ismeri a világ- és a magyar irodalom olasz városokról, olasz művészetről és történelemről szóló műveit. Ugyanakkor képes olyan részletek felfedezésére is, amelyeket mások még nem vettek észre. Tudja, hogy „Szerb Antal után nem könnyű esszét írni a lagúnákról”, ezért ő az őszi Velencét látatja meg írásában, amikor „október folyamán Velence észrevétlenül visszatér legjobb önmagához”. Ilyenkor érti meg igazán az olvasó, hogy Velence a lagúnák városa, mely „sápadt, de ez a sápadtság a nemesfémeké, a gyöngyé”. San Gimignano-ban nemcsak a „tornyok városát” mutatja be, hanem a „dantei időköt” is. Úgy írja le a Palazzo di Podestà nagytermét, ahogyan Dante láthatta, amikor Firenze követeként itt járt 1300. május 8-án, hogy rávegye a város vezetőit a guelf ligájának támogatására Siena ellen. Gubbioról írt esszéjében pedig nemcsak a Szerb Antal által is

nem hallhatja, hallja / az Alpok s a tenger ölelte drága ország, / s az Appeninek lánca rajta”. In: *Francesco Petrarca Daloskönyve*. Szerk.: Kardos Tibor, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1967.

9 Sárközy Péter: *Egy magyar szerző szép olasz komédiája és Balassi pásztorjáték-fordításának kérdése*. In: *Uó: Itália vonzásában*. Magyar Napló, Budapest, 2014. 57–76.

megörökített „holtak kapuival” foglalkozik, hanem részletes urbanisztikai leírását adja a város középkori utcáinak, palotáinak, megállapítva, hogy korunkban az egyre kihaltabb és üresebb középkori város nyújtja a holtak városának érzését: „ahol kísértetiesebbek az élők tátongó kapuívei, mint a holtaké, a befalazottak”.

Hasonlóképpen „urbanisztikai tanulmány” az *Urbinoi álom* is, amelyben a város karakterének meghatározására a feltehetően Francesco di Giorgio Martini által festett, emberek nélküli *Ideális város* képét tartja a legjellemzőbbnek. Úgy véli, nem véletlen, hogy éppen itt, a kristálytisza reneszánsz tervrajzú palotaépületben s hercegi udvarában írta meg Castiglione híres könyvét, a *Cortegianót*, az *Udvari embert*.

A *Kirké hegye* címet viselő írás áll talán a legközelebb a hagyományos útleírásokhoz. A Terracina melletti Monte Circeo tengerbe nyúló félszigetére tett kirándulás emlékét rögzíti, a táj és a mitológia varázsát, ahol az állandó napsütésben az embert „jóleső időzavar fogja el: reggel van-e, vagy délután, tavaszi-e vagy őszi a napsütés – s itt felejtene magát, mint Odüsszeusz Kirkénél”.

Hasonlóképp egy kirándulás adott lehetőséget arra, hogy Janus Pannonius után ötszáz évvel nemcsak megnézze és leírja az Umbria határán épült középkori Narnit, Galeotto Marzio szülővárosát, hanem mély átéléssel és tudással elemezze Janus nagy elégiáját, amelyet a város feletti *Feronia forrás istennőjéhez* írt. Az esszé a középkori város pontos leírása és egy alapos verselemzés együttese. Szauder József szerint ez az elégia is annak bizonyítéka, hogy „a természetet és a tájat elnézve, gyönyörködve

Trianon anzig VI.

is benne, csak a magunkba tekintésnek, a lélek gondjainak, az emelkedés és a halhatatlanság vágyainak kényszere lett bennünk sokkal erősebb, a mértéktelen nagy külvilág szorítására a hitben, a mítoszban való alámerülés és megtisztulás-vágy intenzitása.”

A kötet második, nagyobbik részét a Rómáról (és Rómában) írt tanulmányok alkotják, melyek nagyobbik része a szerző 1970–1975 közötti római tanársága idején született. Legtöbbjük az Örök Város jellemző, de kevésbé ismert tereit, illetve azok részleteit írja le (*A Trasteverén, Obeliszkek és ciprusok, Két kút, A lépcsőkről, A Campo de' Fiori száz éves piacán*), melyeket híres épületek és híres művészek alkotásainak újszerű, sajátos nézőpontú leírása

követ (*A Pantheonban, Raffaello és Bernini, Caravaggio körül, Michelangelo Mózes elött*), végül ezekhez csatlakoznak a római életről szóló személyes emlékek (*Karácsony Rómában, „Irodalom” a római falakon, Ágyúlövés a könyvtárban, A római egyetemen, Lakásról lakásra, Fecskék és macskák, Furcsa találkozások, Baráti arcok*).

Szauder József Rómáról írt esszéi, Róma templomainak, obeliszkjeinek, kútjainak és lépcsőinek leírása, Raffaello, Caravaggio, Michelangelo és Bernini egy-egy művének érzékeltes bemutatása igen nagy műveltségről és művészeti érzékről tanúskodnak. Olvasmányos formában hívják fel a Rómában járt vagy oda készülő olvasó figyelmét olyan városrészekre, templomokra, kutakra, amelyeket különben észre se vennénk. A trasteverei Santa Maria dell’Orto templomot, a kertészek, zöldség- és gyümölcsárúsok céhének templomát, ahol furcsa articsókákat, padlizsánokat, cukkiniket, hagymákat, márványba álmódott díszítéseket láthatunk. Vagy az Orsini család Angyalok hídjához közeli Monte Giordano-i palotájának kapunyílását betöltő, ma az azt benövő moháktól, növényektől már alig észrevehető Orsini Medve-kút szépségét, amely Szauder József szerint „a pusztító és pusztuló magánynak képe”.

Újszerűen mutatja be a Pantheont, amelyben a múlt századfordulón Olaszország első királyainak sírjával szerették volna az egységes Itália dicsőségét hirdetni. Ugyanakkor az igazi nagyságot és dicsőséget maga a templom, a kétezer-egyszáz éve az időnek és a történelem viharainak ellenálló, lukas tetejű körépület, a benne eltemetett nagy művész, Raffaello, a köré temetkezett festők és szobrászok sírjai jelentik. Az építészettörténeti érdekességeket bemutató tanulmányok közül is kiemelkedik a római lépcsőkről szóló írása: a San Pietro in Vincoli és az Ara Coeli templomokhoz felvezető meredek középkori; a Capitolium teréhez vezető reneszánsz scalinata; és a Piazza di Spagnától a Trinità dei Montihoz vezető, három részre

osztott, „nőies ölelésre nyíló”, késő barokk lépcsők érzékeltes leírása.

Szauder József legkedvesebb római tereinek egyike minden bizonnyal a virág- és zöldségpiac, a Campo de’Fiori, amelynek közepén áll az ott máglyahalált halt filozófus, Giordano Bruno szobra. A másik a Domitianus stadionra épült, Bernini kútjaival díszes Piazza Navona. A Magyar Akadémia melletti Campo de’Fiori százéves piaca volt Szauder József második világháborút megelőző és az azt követő római tartózkodásainak egyik fontos színhelye. Itt voltak a magyar ösztöndíjasok által látogatott, kifizethető kis vendéglők és fiaschetteriák (bormérések), itt lehetett a nap minden órájában friss kenyeret, frissen sült pizzát, finom sajtokat és friss zöldségeket olcsón vásárolni. Tíz év után ide visszatérve kellett belátnia, hogy a „rég róma” az évek múlásával örökre eltűnt. Sajnos, ma már egyedül csak Giordano Bruno szobra maradt meg a Szauder József által megörökített képből, amelyet – hála az engem Olaszországba kijuttató szerzőnek – római diákkoromban magam is még régi arculatában láthattam.

A kötet egyik legérdekesebb írása a Piazza Navonát, Róma egyik leghíresebb terét mutatja be a karácsonyi betlehemi vásár alkalmából (*Karácsony Rómában – a Piazza Navona és a betlehemek*). A negyvenoldalas tanulmány első részében ismerteti a tér kialakításának történetét, kitérve arra, hogy korábban ott volt Róma első nagy piactere, amelyet százötven évvel ezelőtt áthelyeztek a Campo de’Fiorira. Azóta csak karácsonykor emlékeztet egykori funkciójára. Ilyenkor még néhány évvel ezelőtt is a Domitianus által építtetett stadion ellipszis alakú küzdőterét (amelyet a 17–18. században karneválkor feltöltöttek vízzel, hogy csónakázóként szolgáljon) körbevették a bádoglemezekből és deszkákból összeállított bódék és az eladóhellyé átalakított lakókocsik, ezekben árulták az Olaszországban nagyon kedvelt betlehemes figurákat és díszleteket. A tanulmány

részletesen foglalkozik a Betlehem-állítás Szent Ferentől eredő kultuszával. Ez a 18. század folyamán külön művészi ágazattá vált (főleg Nápolyban és környékén). Bemutatja a római templomokban egész évben látható „terepasztalokat”, amelyeken Salvatore Rosa stílusában szirtes-romos tájban jelennek meg a rokokó ízlés szerint megformázott terrakotta figurák, a Szent Családon túl élőképekben megörökítve a 18. századi Itália városainak mindennapi életét. A történeti visszatekintést követi a római templomok előtti tereken karácsonykor felállított betlehemek bemutatása, majd a hetvenes évek római karácsonyi vására, az ott látható betlehemes figurák részletes leírása. A tanulmány végén Szauder Józsefben felvetődik a kérdés, hogy talán „még mindig ugyanaz a város ez, amelyik a XVIII. században volt, a művészien csinált öncsalás játékos városa”? Sajnos ez a reménye nem teljesedett be, mert a kilencvenes évektől kezdve a betlehemi vásárt a körhintás vurstli, a lejárt szavatosságú cukorkákat és bővli játékokat áruló bódék, valamint a büzlő pecsenyesütő standok váltották fel egészen addig, amíg egy-két évvel ezelőtt a városvezetés az egész betlehemi vásárt betiltotta – csak a körhinta és két betlehemes bolt maradt meg emlékül, valamint természetesen Szauder professzor olasz fordításra méltó tanulmánya.

Szauder József először a negyvenes évek elején, majd közvetlenül a második világháború után, azt követően az ötvenes évek végén és a hetvenes évek elején járt és élt Olaszországban. Így szemtanúja volt a „rég” olasz élet és világ átalakulásának, illetve eltűnésének. Mindezt természetesnek is tartotta, ugyanakkor látta a „modern” világ veszélyeit is, azt, hogy a „rég világgal” együtt eltűnőben van a műveltség és a kultúra is.

Ez a gondolat hatja át a kötet legtöbb tanulmányát, de különösen az egyik kertvendéglő hibás angolságú névtáblája alapján írt keserű elmélkedését. A „*Naigt Club*” a *Via Appia Anticán*

című írás igazi vádirat 1959-ből (!) az akkor elkezdődő „globalizált” és „modernnek” csúfolt élet és társadalom ellen. Szauder professzor már ekkor megérezte „a régi világ” eltűnését, „a családiasságnak, az otthonosság légkörének elapadását, már-már hiányát”. Azt is látja, hogy „a nemzeti kulturális hagyomány értékei, a közgondolkodást nevelő új tudomány és művészet eredményei, áldozatul esnek az ember és ember közti viszonyok lassú megváltozásának, már nem teremtenek új és mélyebb gondolati, értelmi-érzelmi közösséget”. És ennek okát az új világrendben látja: „amely mértékben avatkozik bele a pénzügyi spekuláció a kultúra terjesztésébe, oly arányban nő a passzivitásra ’nevelő’ szellemi renyhességbe süllyesztő műformák és műfajok száma és hatása”. Szauder József hatvan évvel ezelőtt meglátta, hogy „a televízió műsora – világszerte – a legalacsonyabb ízléshez igazodik s nevelni szinte képtelen. Többet árt, mint használ. Csoda-e, ha az ember visszakívánja a terek kiskocsmáiban patakozó, ízes, fordulatossá beszélgetéseket, a léleknek ezeket a melegebb zugait”. Hasonlóképpen elrettenti, hogy a Róma városát az ötvenes évek végén ellepő autóforgalom szinte lehetetlenné teszi a város középkori utcáinak és műemlékeinek zavartalan megtekintését, de azt is látja, hogy a belvárosban még látható antik romok között „ciprusok és obeliszkok nyújtózkodnak az ég felé, s ezer meg ezer autó rohamával dacol a kőbe fagyott művészet szépsége”.

A kötetet az egyetemi tanársága alatt, a ’70-es évek első felében született, a *Római életet* bemutató írásai zárják. Ezek egyszerre színesek és szomorúak. Színesek, mert bemutatják a mindennapi római élet furcsaságait (*Fecskék és macskák, Irodalom a római falakon*); az olasz diákokat és a régi barátokat; a Kosztolányi verseit olaszra fordító, egykori Eötvös Collegiumi tanítványát, Luigi Rheót; római barátját, az Amerigo Tot néven híressé lett magyar művészt, akiről Szerb Antal az *Utas és holdvilág* fiatal magyar szobrászának alakját mintázta

(*Baráti arcok, találkozások*); a Nemzeti Könyvtárban alvó és szipogó diákokat (*Ágyúlövés a könyvtárban*); valamint a római tanárság és élet keserű-furcsa emlékeit (*A római egyetemen, Lakásról lakásra*). Mivel a négyemeletes nagy barokk palotában, a Római Magyar Akadémián nem volt (máig nincs) biztosítva szállás a magyar professzorok és családjuk számára, a neves 55 éves akadémikusnak az első hónapokban szégyenszemre garni szállókban, úgy-

nevezett „csengettyűs házakban” (*casa a squillo*) kellett laknia feleségével, ahol éjjelente meglehetősen nagy volt a forgalom. Reggelente pedig beérve az egyetemre, senki sem köszönt neki, sőt, az egyik portás még arra is megkérte, hogy „Ne köszönjön előre a tanár úr!” De ezt is „lenyelte”. Az egyetemen sem lektora, sem tanszéki szobája, sem semmi segítsége nem volt, mégis három növendékéből lett a magyar irodalom olaszországi professzora (ha Amedeo Di Francesco és Roberto Ruspanti mellett „magántanítványként” magamat is közéjük számítom). De, ahogy József Attila írja, „a bajok lerakódnak az emberben, mint csontokban a mész”. Így hazaköltözésük után tíz nappal az 58 éves Szauder professzort 1975 nyarán, augusztus elején elvitte a szíve.

Néhány éven belül kedves társa, felesége is követte, aki nem véletlenül tette a kötet végére férje utolsó, 1975 júliusában elkezdett, de befejezetlenül maradt tanulmányát, amely a kötet címadó írása. A római templomokban található középkori sírköveken a tudós kanonokok, püspökök olyan párnára hajtott fejfel láthatók, amelyek alatt könyvek sorakoznak. Ebből a töredékesen maradt írásból megérthetjük, hogy miért lett az irodalomtörténészek védőszentje Szent Jeromos, akit a festményeken nemcsak az általa megszelídített oroszzlánnal és könyvekkel ábrázolnak, hanem „mindig úgy [...], hogy a könyvek mellett, melyeket tanulmányozott, ott a kódarab is”, amellyel sanyargatta magát. Szauder József élete során belátta és megértette, hogy „a filosz jelenye mégis csak inkább a könyv s az önmegkövezés”.

Trianon aniz XX.